

АНАЛІЗ судової практики застосування норм закону про звільнення від кримінальної відповідальності (покарання) у зв'язку із закінченням строків давності*

Загальні засади звільнення від кримінальної відповідальності (покарання) у зв'язку із закін- ченням строків давності

Строк давності — це передбачений ст. 49 Кримінального кодексу України (далі — КК) певний проміжок часу з дня вчинення злочину і до дня набрання вироком законної сили, закінчення якого є підставою звільнення особи, яка вчинила злочин, від кримінальної відповідальності.

Матеріально-правовими підставами звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності є:

- закінчення встановлених ч. 1 ст. 49 та ст. 106 КК строків;
- відсутність обставин, що порушують їх перебіг (частини 2—4 ст. 49 КК).

Процесуально-правовими підставами звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності є:

- притягнення особи як обвинуваченого;
- згода обвинуваченого на таке звільнення від кримінальної відповідальності (статті 284—288 Кримінального процесуального кодексу України; далі — КПК).

Давність, згідно з ч. 5 ст. 49 КК, не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України (статті 109—114¹ КК), проти миру та безпеки людства (статті 437—439 і ч. 1 ст. 442 КК).

Положеннями ст. 49 КК визначено: строки давності з огляду на тяжкість вчиненого злочину, після закінчення яких особа звільняється від кримінальної відповідальності; підстави такого звільнення від кримінальної відповідаль-

ності; обчислення перебігу строків давності, його відновлення, зупинення та переривання.

Звільнення від кримінальної відповідальності та відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності до осіб, які вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років, застосовується відповідно до статей 49, 80 КК з урахуванням положень ч. 2 ст. 106 цього Кодексу.

Табл. 1. Порівняльна таблиця щодо строків давності притягнення до кримінальної відповідальності залежно від ступеня тяжкості злочину та віку правопорушника

Класифікація злочинів за ступенями тяжкості згідно зі ст. 12 КК	Строки давності притягнення до кримінальної відповідальності (обчислюються в роках)	
	щодо повнолітніх осіб (ст. 49 КК)	щодо осіб, які не досягли 18-річного віку (ст. 106 КК)
Злочин невеликої тяжкості, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі	2	2
Злочин невеликої тяжкості, за який передбачене покарання у виді обмеження або позбавлення волі	3	2
Злочин середньої тяжкості	5	5
Тяжкий злочин	10	7
Особливо тяжкий злочин	15	10
Злочини проти основ національної безпеки України, передбачені у статтях 109—114 ¹ КК, злочини проти миру та безпеки людства, передбачені статтями 437—439, ч. 1 ст. 442 КК	давність не застосовується	давність не застосовується

* Витяг з аналізу до друку підготовлений суддею Верховного Суду України Є.І. КОВТЮК і старшим консультантом відділу вивчення судової практики управління вивчення та аналізу судової практики І.Б. ЛАВРОВСЬКОЮ.

Підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК визнається благополучне закінчення певних строків давності з дня вчинення злочину і до набрання законної сили обвинувальним вироком суду, яким особа засуджена за вчинений нею злочин певної тяжкості.

Благополучним визнається таке закінчення зазначених строків давності, протягом яких особа, що вчинила злочин, виконала дві умови:

- не ухилялася від слідства або суду;
- не вчинила новий злочин середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин.

Для правильного обчислення строків давності необхідно визначити момент початку строку і його закінчення.

Початком перебігу строку давності є день, коли злочин був вчинений.

Строк давності щодо *триваючих злочинів* обчислюється з дня фактичного припинення дії або бездіяльності з волі або поза волею особи (наприклад, з дня явки її із зізнанням, затримання тощо), а щодо *продовжуваних злочинів* — із дня вчинення останнього тотожного діяння з тих, що об'єднані єдиним злочинним наміром і складають продовжуваний злочин. При попередній злочинній діяльності перебіг строків давності обчислюється з дня, коли були припинені або не вдалися підготовчі дії чи злочин не був доведений до кінця з причин, що не залежали від волі винного.

За співучасті у злочині строк давності обчислюється з дня, коли була завершена роль, що виконував певний співучасник, а не день вчинення злочину виконавцем.

Закінченням перебігу строку давності є день набрання вироком законної сили.

Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 49, 106 КК є лише таке закінчення відповідного строку давності, який вплив до дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо особи, яка вчинила злочин певної тяжкості. Таким чином, строк давності впливає і під час досудового розслідування, і під час судового провадження, і після проголошення обвинувального вироку суду. Будь-які процесуальні дії протягом цих строків не припиняють їх перебіг. Якщо строк давності вплив до дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду, то особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності незалежно від того, на якій стадії перебуває кримінальне провадження щодо цієї особи.

Якщо *строк давності закінчується після ухвалення обвинувального вироку, то особа може бути звільнено від кримінальної відповідальності (покарання) тільки до набрання вироком законної сили*. Так, наприклад, закінчення строку припадає на час апеляційного провадження. У такому разі апеляційний суд, встановивши і перевіrivши всі необхідні обставини для звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, повинен скасувати обвинувальний вирок і закрити кримінальне провадження (справу).

Порядок обчислення перебігу строків, передбачений нормами гл. 7 «Процесуальні строки» КПК та гл. 7 «Строки і судові витрати» Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р.

Згідно з ч. 2 ст. 49 КК перебіг строків давності зупиняється, якщо особа, що вчинила злочин, ухилилася від досудового слідства або суду. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання. У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення злочину минуло п'ятнадцять років.

Факт ухилення особи від досудового розслідування та суду є обставиною, що виключає благополучне закінчення строків давності, і зупиняє диференційований строк, передбачений ч. 1 ст. 49 КК. Час такого ухилення дорівнює часу зупинення перебігу давності диференційованого строку, а загальний строк — п'ятнадцять років — впливає далі, незалежно від ухилення.

До загального, недиференційованого, строку давності зараховується:

- 1) час, що минув з дня вчинення злочину і до дня ухилення особи від досудового розслідування та суду;
- 2) час такого ухилення;
- 3) час, що минув з дня з'явлення особи із зізнанням або затримання, якщо таке мало місце;
- 4) час проведення поновленого досудового розслідування та судового розгляду.

Відповідно до частин 2 і 3 ст. 49 КК особа, яка ухиляється від досудового слідства і суду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо:

- з дня вчинення злочину будь-якої тяжкості минуло не менше п'ятнадцяти років (загальний, недиференційований, строк давності);

– ця давність не була перервана вчиненням іншого злочину середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Наприклад, у випадку, якщо особа ухиляється від слідства та суду за тяжкий злочин, десятирічний строк давності зупиняється з моменту ухилення особи і до моменту її з'явлення або затримання, з якого продовжується перебіг десятирічного строку.

Іншою обставиною, що виключає благополучний перебіг строків давності як диференційованих, передбачених ч. 1 ст. 49 КК, так і загального, недиференційованого п'ятнадцятирічного строку, передбаченого ч. 2 ст. 49 КК, є вчинення особою до закінчення зазначених строків злочину середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину. Вчинення такого злочину перериває перебіг строків давності, у зв'язку з чим час, який спливає з дня першого вчиненого злочину до скоєння нового злочину, втрачає юридичне значення і не береться до уваги судом. Обчислення строків давності у цьому разі починається з дня вчинення нового злочину (ч. 3 ст. 49 КК). При цьому строки давності обчислюються окремо за кожний злочин.

При вирішенні питання про звільнення від кримінальної відповідальності на підставі закінчення строків давності судам слід вимагати від слідчого та прокурора в матеріалах кримінального провадження (кримінальних справ) доказів про те, що особа, стосовно якої вирішується зазначене питання, не вчинила протягом цих строків нового злочину певної тяжкості.

У разі вчинення особою нового злочину невеликої тяжкості перебіг давності за попередній злочин не переривається, а одночасно з ним, паралельно та самостійно, починається перебіг строку давності за новий злочин невеликої тяжкості з дня його вчинення.

Звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі закінчення строків давності є обов'язковим. Тобто суд, встановивши наявність усіх передбачених законом обставин, зобов'язаний звільнити особу від кримінальної відповідальності за цією підставою, незалежно від того, на якій стадії перебуває кримінальне провадження (справа) — досудове розслідування, попередній розгляд справи суддею (за Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 р.; далі — КПК 1960 р.), підготовче судове засідання, судовий розгляд справи судом першої інстанції, на стадії провадження в суді апеляцій-

ної інстанції, але до набрання вироком суду законної сили (ст. 532 КПК).

Суд за наявності підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, передбачених ст. 49 КК, та за згодою підозрюваного, обвинуваченого, підсудного ухвалою закриває кримінальне провадження та звільняє підозрюваного, обвинуваченого, підсудного від кримінальної відповідальності.

У тому разі, коли підозрюваний, обвинувачений, підсудний заперечує проти застосування строків давності щодо нього, суд постановляє вирок, призначає винній особі покарання та на підставі ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК звільняє її від покарання у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Частина 5 ст. 74 КК застосовується лише у випадках, коли суд не може звільнити особу від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК). Якщо *особа заперечує проти закриття справи за nereабілітуючою її підставою* (закінчення строків давності) і вимагає закрити її, наприклад, за відсутністю події або складу злочину, суд, за наявності для цього підстав, визнає особу винною, ухвалює обвинувальний вирок і звільняє її від покарання, керуючись положеннями ст. 49, ч. 5 ст. 74, ст. 106 КК.

Звільнити від кримінальної відповідальності (покарання) і закрити провадження (справу) суд може:

- під час підготовчого судового засідання (статті 283—288, 314, 315, 368—372 КПК);
- під час розгляду справи по суті в загальному порядку судом першої інстанції (статті 283—288, 318, 337, 342—380 КПК);
- під час провадження в суді апеляційної інстанції (статті 283—288, 337, 342—380, 392—396, 401, 404—422 КПК);
- під час провадження в суді касаційної інстанції (статті 283—288, 337, 342—380, 392—396, 401, 404—422, 430, 433—442, 532—534 КПК).

Суди при звільненні від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності також керуються положеннями статей 7¹, 11¹, 237, 240, 244, 248, 253, 263, 273, 282, 362, 365, 366, 376, 400¹ КПК 1960 р., а також іншими відповідними статтями цього Кодексу.

З моменту звільнення особи від кримінальної відповідальності припиняється дія кримінально-правових відносин між держа-

вою та людиною, яка вчинила злочин. Закон не містить підстав відновлення таких відносин, припинених внаслідок звільнення від кримінальної відповідальності. Тому вчинення особою нового злочину після звільнення її від кримінальної відповідальності не створює повторності злочину.

За нормами КПК судові рішення за результатами кримінального провадження про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності необхідно постановляти відповідно до статей 284, 288, 368—372 цього Кодексу у формі ухвали. За нормами КПК 1960 р. судові рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності викладається у формі постанови. Кримінальні справи, які на день набрання чинності КПК не направлені до суду, розглядаються судами згідно з його положеннями.

Статистичні дані щодо кількості звільнених осіб від кримінальної відповідальності за даними Державної судової адміністрації України наводяться у табл. 2.

Така значна відмінність показників за 2012, 2013 та 2014 рр. пояснюється набранням чинності у 2012 р. КПК та застосуванням нових процедур.

Нормами КПК не передбачено звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка скоїла злочин, але не була встановлена досудовим слідством.

Судова практика щодо дотримання норм КК і КПК при звільненні особи від кримінальної відповідальності (покарання) у зв'язку із закінченням строків давності

1. Розгляд у підготовчому судовому засіданні (при попередньому розгляді справи) клопотання (подання) прокурора, слідчого (за згодою прокурора) та клопотань сторін кримінального провадження про звільнення підозрюваного, обвинуваченого, підсудного від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК

Як свідчить судова практика, суди в основному правильно розглядають справи такої категорії, дотримуючись кримінального процесуального законодавства України.

КПК передбачено обов'язок прокурора звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності як одну з форм закінчення досудового розслідування (ст. 283 КПК). І, якщо обставини, передбачені ст. 49 КК, настають під час досудового розслідування, прокурор, отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, складає клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності та без проведення досудового розслідування у повному обсязі

Табл. 2. Результати розгляду справ щодо вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності у 2012—2014 рр.

Стаття КПК 1960 р.	Рік	Розглянуто справ	У т. ч. задоволено подань про звільнення	Кількість осіб, щодо яких судом винесено постанови:	
				про звільнення від кримінальної відповідальності	про відмову у звільненні від кримінальної відповідальності
Ст. 11 ¹ (ч. 1) — щодо встановлених осіб	2012	2741	2333	2491	134
	2013	87	65	76	7
	2014	15	11	12	1
Ст. 11 ¹ (ч. 3) — щодо невстановлених осіб	2012	112 107	104 295	—	—
	2013	573	475	—	—
	2014	4	2	—	—

направляє його до суду (статті 283—288 КПК). Перед направленням клопотання (подання) до суду прокурор зобов'язаний ознайомити з ним потерпілого та з'ясувати його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності.

Такі клопотання суд розглядає у підготовчому судовому засіданні, судові рішення щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності і закриття кримінального провадження постановляються у формі ухвали. При цьому суд залежно від обставин керується статтями 12, 44, 49 КК, статтями 91, 283—288, 314, 315, 349, 350, 368—372 КПК чи відповідними статтями КПК 1960 р.

Згідно з ч. 3 ст. 285 КПК підозрюваному, обвинуваченому, який може бути звільнений від кримінальної відповідальності, повинно бути роз'яснено суть підозри чи обвинувачення, підставу звільнення від кримінальної відповідальності і право заперечувати проти закриття кримінального провадження з цієї підстави. У разі, якщо підозрюваний чи обвинувачений, щодо якого передбачено звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього, досудове розслідування та судове провадження проводяться в повному обсязі в загальному порядку.

Згідно з ч. 1 ст. 314 КПК після отримання клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судово-е засідання, в яке викликає учасників судового провадження, а у випадку встановлення під час підготовчого судового засідання підстав, передбачених пунктами 4—8 ч. 1 або ч. 2 ст. 284 цього Кодексу, має право закрити провадження (ч. 3 ст. 314 КПК).

Суд, виконавши вимоги, передбачені частинами 1 та 2 ст. 288 КПК, ухвалою закриває кримінальне провадження та звільняє підозрюваного, обвинуваченого, підсудного від кримінальної відповідальності у випадку встановлення підстав, передбачених законом України про кримінальну відповідальність.

Так, Токмацький районний суд Запорізької області, керуючись п. 2 ч. 1 ст. 49 КК, статтями 284, 288, п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК, постановою від 27 березня 2013 р. у підготовчому судовому засіданні задовольнив клопотання прокурора, підтримане підсудною М., звільнив її від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 366 КК у зв'язку

із закінченням строків давності та закриття щодо неї кримінальне провадження.

Клопотання прокурорів, слідчих, обвинувачених, їх захисників про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності суди розглядають у підготовчому (попередньому) судовому засіданні.

Наприклад, Суворовський районний суд м. Одеси, розглядаючи в попередньому судовому засіданні матеріали кримінальної справи щодо Б. за ч. 2 ст. 367 КК та її клопотання про закриття кримінальної справи (підтримане прокурором) у зв'язку із закінченням строків давності, постановою від 24 січня 2012 р., керуючись статтями 7¹, 11¹, п. 2 ч. 1 ст. 237, п. 5 ч. 1 ст. 244, ст. 248 КПК 1960 р., правомірно закрити кримінальну справу.

При цьому суд допустив помилку, зокрема в резолютивній частині постанови не зазначив рішення про звільнення Б. від кримінальної відповідальності, хоча в мотивувальній частині постанови звернув увагу на це, пославшись на п. 3 ч. 1 ст. 49 КК.

Ульяновський районний суд Кіровоградської області в підготовчому судовому засіданні, розглянувши клопотання захисника про звільнення від кримінальної відповідальності Ц. за ч. 1 ст. 366 КК, встановивши обставини, передбачені п. 1 ч. 1 ст. 49 КК, керуючись ст. 44, п. 2 ч. 1 ст. 49 КК, п. 1 ч. 2 ст. 284, ст. 285, ч. 4 ст. 286, статтями 288, 314, 350, 369—372, 376 КПК, ухвалою від 10 червня 2013 р. закрити кримінальне провадження щодо Ц. за ч. 1 ст. 366 КК, звільнивши її від кримінальної відповідальності.

Як вбачається із судової практики, у підготовчому судовому засіданні суди розглядали клопотання обвинувачених про звільнення від кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження через настання підстав, передбачених ст. 49 КК.

Так, Приморський районний суд м. Одеси, розглянувши у підготовчому судовому засіданні клопотання К. про звільнення її від кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 358 КК на підставі п. 1 ч. 1 ст. 49 КК, ухвалою від 6 червня 2013 р., керуючись статтями 12, 49 КК і статтями 284—286 КПК, задовольнив клопотання підсудної К. і звільнив її від кримінальної відповідальності, закрити кримінальне провадження за ч. 3 ст. 358 КК, але в мотивувальній частині ухвали не послався на статті 314, 315 КПК.

У разі встановлення судом необґрунтованості клопотання про звільнення особи від

кримінальної відповідальності суд своєю ухвалою відмовляє у його задоволенні та повертає клопотання прокурору для продовження кримінального провадження в загальному порядку (ч. 4 ст. 288, ст. 314 КПК) або продовжує судове провадження в загальному порядку, якщо таке клопотання надійшло після направлення обвинувального акта до суду (ч. 4 ст. 288, статті 314, 337—368 КПК).

Так, Лутугинський районний суд Луганської області 20 грудня 2012 р. відмовив у задоволенні такого клопотання прокурора про звільнення М. від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 286 КК, оскільки потерпіла та її представник заперечували проти закриття справи щодо М. та вважали його дії більш тяжкими, ніж було встановлено у ході досудового слідства; районний суд повернув матеріали кримінальної справи прокурору Луганської області для продовження досудового слідства.

Слід звернути увагу, що клопотання прокурора або слідчого щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності, покарання та його відбування на підставі закінчення строків давності не завжди відповідають вимогам закону.

У разі встановлення судом, що в клопотанні не відображено обставини кримінального правопорушення, що заважає правильно кваліфікувати протиправні дії; не виконані вимоги ч. 1 ст. 49 КК щодо обчислення строків давності, а саме не визначено моменти початку строку і його закінчення, суд відмовляє в задоволенні такого клопотання.

10 липня 2013 р. Київський районний суд м. Одеси на підставі ч. 1 ст. 49 КК, керуючись п. 1 ч. 2, ч. 7 ст. 284, статтями 285—288 КПК, відмовив у задоволенні клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності Т. за ч. 1 ст. 190, ч. 4 ст. 358 КК у зв'язку із закінченням строків давності і зазначив, що відсутні докази на підтвердження факту вчинення злочину, не виконані вимоги ст. 91 КПК, що є порушенням ст. 287 КПК, крім того, Т. заперечувала проти закриття провадження у справі на підставі ч. 1 ст. 49 КК.

При вирішенні питання про звільнення осіб від кримінальної відповідальності та закриття кримінальних справ у зв'язку із закінченням строків давності суди особливу увагу приділяли правильності застосування норм закону щодо наявності матеріалів на підтвердження підстав для зупинення або переривання строків давності.

Керченський міський суд АР Крим постановою від 12 січня 2012 р. відмовив у звільненні обвинуваченого Ш. від кримінальної відповідальності за ст. 128 КК у зв'язку із закінченням строків давності через ухилення від досудового слідства та переривання перебігу строку давності.

Інколи в судів виникали труднощі при застосуванні положень КПК 1960 р. після набрання чинності у 2012 р. КПК. Суди ухвалювали рішення про закриття кримінального провадження (ч. 7 ст. 284 КПК) і звільняли осіб від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності **постановами**, хоча відповідно до статей 288, 369 КПК судові рішення щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності (справа не розглядається по суті) та закриття кримінального провадження на підставі закінчення строків давності має оформлюватись **ухвалою**.

Так, Липовецький районний суд Вінницької області, керуючись статтями 11¹, 248 КПК 1960 р. та ст. 49 КК, при попередньому розгляді кримінальної справи за клопотанням прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності М. за ч. 1 ст. 125 КК у зв'язку із закінченням строків давності постановою від 13 листопада 2013 р. звільнив М. від кримінальної відповідальності і закрив кримінальну справу.

Як вбачається із судової практики суди, закриваючи справу і звільняючи особу від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК, в резолютивній частині постанови помилково визнавали таку особу винуватою у скоєнні злочину.

Так, Суворовський районний суд м. Одеси постановою від 24 травня 2012 р. у попередньому судовому засіданні визнав К. винуватим у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 296, ч. 1 ст. 122 КК, звільнив його від кримінальної відповідальності і закрив кримінальну справу.

Суди, вирішуючи питання звільнення від кримінальної відповідальності за передбачених ст. 49 КК умов, викладали рішення у формі вироку, а не ухвали (ч. 3 ст. 288 КПК), що є неправильним.

Так, Звенигородський районний суд Черкаської області 29 січня 2014 р., розглянувши клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності К. (який не заперечував проти звільнення) за вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 358 КК, у зв'язку із закінченням строків давності вироком закрив кримінальне провадження щодо К. за ч. 4 ст. 358 КК, звільнивши його від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

2. Розгляд судами клопотань сторін кримінального провадження про звільнення обвинуваченого, підсудного від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК під час судового розгляду справи з обвинувальним актом (обвинувальним висновком)

Аналіз судової практики свідчить, що суди в основному правильно розглядають справи такої категорії, дотримуючись кримінального процесуального законодавства України. І якщо обставини, передбачені ст. 49 КК, настають під час розгляду справи в загальному порядку, підсудний, його захисник, прокурор звертаються до суду з клопотанням (поданням) про звільнення від кримінальної відповідальності з цієї підстави або суд вправі порушити перед учасниками кримінального провадження питання про звільнення підсудного від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Перевіривши законність заявленого клопотання та отримавши згоду на таке звільнення обвинуваченого, суди ухвалювали рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності і закривали провадження у справі.

Незважаючи на те, що справа надійшла до суду з обвинувальним актом, але через настання підстав, передбачених ст. 49 КК (за клопотанням прокурора, заявою захисника, обвинуваченого, підсудного), суд вирішує питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності і повинен виконати вимоги, передбачені ст. 368 КПК (у разі заперечення потерпілого про закриття справи за нереабілітуючих його підстав та розгляду справи у скороченому порядку), зокрема, перевірити:

- 1) чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа;
- 2) чи містить це діяння склад кримінального правопорушення і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність він передбачений;
- 3) чи винен обвинувачений у вчиненні цього кримінального правопорушення;
- 4) чи підлягає обвинувачений покаранню за вчинене ним кримінальне правопорушення та інші вимоги, передбачені цією статтею.

Крім того, суд має перевірити, чи дійсно строки давності спливли, чи особа не ухилялася від слідства та суду, чи не зупинявся перебіг строку давності, чи не переривався через вчинення нового злочину, чи правильно обчислені строки давності, чи дійсно настали передбачені ст. 49 КК підстави.

Відповідно до ч. 4 ст. 286 КПК якщо під час здійснення судового провадження щодо провадження, яке надійшло до суду з обвинувальним актом, сторона кримінального провадження звернеться до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності обвинуваченого, суд має невідкладно розглянути таке клопотання.

У КПК чітко не визначено, хто має скласти клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Однак вважаємо, що для забезпечення прав підозрюваних, обвинувачених, підсудних суд, встановивши у судовому засіданні факт закінчення строку давності, за власною ініціативою повинен повідомити про це учасників кримінального провадження і винести таке питання на обговорення сторін, зазначивши, що настали передбачені ст. 49 КК підстави для звільнення особи (осіб) від кримінальної відповідальності. Суд з'ясовує думку обвинуваченого щодо його звільнення від кримінальної відповідальності, роз'ясняє про те, що звільнення у зв'язку із закінченням строків давності є нереабілітуючою підставою, про наслідки такого звільнення і, у разі його згоди, ухвалою закриває кримінальне провадження та звільняє особу від кримінальної відповідальності.

Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 288 КПК суд зобов'язаний з'ясувати думку потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності.

Суд ухвалою відмовляє у задоволенні клопотання прокурора (захисника) про звільнення від кримінальної відповідальності, якщо обвинувачений заперечує проти такого звільнення і наполягає на проведенні судового розгляду в загальному порядку.

Так, незважаючи на відмову підсудного підтримати подання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності, Суворовський районний суд м. Одеси, керуючись статтями 7¹, 11¹, 282 КПК 1960 р., ст. 49 КК, постановою від 24 квітня 2012 р. звільнив П. від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 366 КК на підставі ст. 49 КК і закрив кримінальну справу, мотивуючи тим, що вчинений злочин є злочином невеликої тяжкості, був скоєний у 2008 р. і відповідно до статей 12, 49 КК закінчились строки давності, і особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності.

У разі заперечення обвинуваченого (підсудного) розглядати питання про закриття кримінального провадження (справи) на підставі статей

12, 44, 49, частин 1, 5 ст. 74 КК суд має розглянути справу в загальному порядку, виконавши всі вимоги, передбачені статтями 91, 283—288, 337, 344—380 КПК (відповідними статтями КПК 1960 р.), а також інших статей КК та КПК.

3. Практика дотримання норм КК та КПК при звільненні особи від кримінальної відповідальності (покарання) у зв'язку із закінченням строків давності під час перегляду справи апеляційним судом

Відповідно до статей 417, 440 КПК суд апеляційної, касаційної інстанції, встановивши обставини, передбачені ст. 284 цього Кодексу, скасовує обвинувальний вирок чи ухвалу і закриває провадження у справі.

У більшості справ, наданих для вивчення, строки давності звільнення від кримінальної відповідальності спливали на час їх розгляду в апеляційній інстанції.

Так, ухвалою від 28 травня 2013 р. Апеляційний суд Кіровоградської області, керуючись статтями 11¹, 362, 376 КПК 1960 р., п. 4 ч. 1 ст. 49 КК, обґрунтовано задовольнив апеляцію прокурора та засуджених С., П., скасував вирок Бобринецького районного суду Кіровоградської області від 17 грудня 2012 р. щодо С., П., які були засуджені за ч. 2 ст. 121, ч. 3 ст. 365 КК, та звільнив їх від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності і закрив кримінальну справу.

Суди апеляційної інстанції неоднаково застосовували законодавство про звільнення від кримінальної відповідальності і закривали справи у зв'язку із закінченням строків давності при перегляді вироків про засудження осіб за кількома статтями КК, щодо однієї із яких на час апеляційного перегляду строки давності спливали, а щодо іншої — ні.

Так, Апеляційний суд Кіровоградської області задовольнив клопотання засудженого А. і, керуючись статтями 362, 365, 366 КПК 1960 р., ухвалою від 23 травня 2013 р. скасував вирок Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 5 лютого 2013 р. щодо А. в частині засудження за ст. 128 КК, закривши в цій частині кримінальну справу на підставі п. 2 ч. 1 ст. 49 КК у зв'язку із закінченням строків давності. Суд виключив із вироку рішення про призначення А. покарання за сукупністю злочинів на підставі ст. 70 КК і ухвалив вважати А. засудженим за ч. 4 ст. 296 КК на три роки позбавлення волі.

Помилкою є те, що суд, закриваючи кримінальну справу за ст. 128 КК на підставі настання обставин, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 49 КК, у резолютивній частині ухвали не постановив рішення про звільнення А. від кримінальної відповідальності.

Аналогічну помилку цей суд допустив, скасовуючи вирок Ленінського районного суду м. Кіровограда від 4 червня 2013 р. щодо К. та Ф.

Так, Апеляційний суд Кіровоградської області задовольнив апеляційну скаргу засуджених К. та Ф. і, керуючись статтями 362, 365, 366 КПК 1960 р., ухвалою від 29 серпня 2013 р. скасував вирок районного суду в частині засудження К. та Ф. за ч. 1 ст. 365 КК і закрив кримінальну справу за цією статтею у зв'язку із закінченням строків давності, але не ухвалив рішення про звільнення К. та Ф. від кримінальної відповідальності.

З огляду на зазначене вище слід звернути увагу судів на те, що для правильного застосування норм закону про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності необхідно чітко встановлювати момент вчинення злочину, момент початку ухилення особи від слідства та суду, момент її з'явлення або затримання, а також момент набрання вироком законної сили.

4. Практика розгляду справ про звільнення від кримінальної відповідальності та закриття провадження у справі у зв'язку із закінченням строків давності, де особу, яка вчинила протиправні дії, не встановлено

Процесуальний порядок закриття кримінального провадження (кримінальної справи) у зв'язку із закінченням строків давності щодо невстановлених осіб КПК, який набув чинності 19 листопада 2012 р., не передбачено.

Згідно з п. 10 розд. XI «Перехідні положення» КПК кримінальні справи, які на день набрання чинності цим Кодексом не направлені до суду з обвинувальним висновком, постановою про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, розглядаються судами згідно з положеннями цього Кодексу.

Незважаючи на це, деякі районні суди продовжують застосовувати статті 7¹ і 11¹ КПК 1960 р.

Відповідно до порядку звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, передбаченому ст. 11¹ КПК

1960 р., якщо в ході дізнання та досудового слідства протягом строків, визначених у ч. 1 ст. 49 КК, не встановлено особу, яка вчинила злочин, прокурор або слідчий за згодою прокурора направляє кримінальну справу до суду для вирішення питання про її закриття за підставою, передбаченою ч. 3 ст. 11¹ КПК 1960 р.

Так, постановою від 12 листопада 2013 р. Сокальський районний суд Львівської області заклав кримінальну справу, порушену за фактом крадіжки майна з будинку Н., за ознаками злочину, передбаченого ч. 3 ст. 185 КК, у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності на підставі ч. 2 ст. 49 КК, ст. 7¹, ч. 3 ст. 11¹ КПК 1960 р.

Із постанови суду вбачається, що справу було порушено 12 жовтня 1997 р. за ч. 3 ст. 140 Кримінального кодексу України 1960 р. (далі — КК 1960 р.) за фактом крадіжки 11 жовтня 1997 р. майна з будинку Н. 12 грудня 1997 р. досудове слідство зупинено до встановлення осіб, які вчинили зазначений злочин. 11 жовтня 2012 р. досудове слідство у кримінальній справі поновлено, дії невстановлених осіб перекваліфіковано з ч. 3 ст. 140 КК 1960 р. на ч. 3 ст. 185 КК. Проведені розшуковими діями осіб, які вчинили вказаний злочин, не встановлено.

У разі неправильного обчислення слідчими органами строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності суди обґрунтовано відмовляли в задоволенні подання про закриття кримінальної справи щодо невстановленої особи у порядку норм КПК 1960 р.

Так, Керченський міський суд АР Крим постановою від 16 травня 2012 р. відмовив у задоволенні постанови прокурора від 25 квітня 2012 р. про направлення до суду кримінальної справи за ч. 2 ст. 125 КК щодо невстановленої особи для вирішення питання про її припинення у зв'язку із закінченням строків давності, оскільки кримінальна справа, порушена за фактом скоєння злочину, може бути припинена відповідно до ч. 2 ст. 49 КК, якщо особу, що вчинила злочин, не встановлено протягом п'ятнадцяти років з часу скоєння злочину, а прокурор мотивував свою постанову, зазначивши, що злочин, передбачений ч. 2 ст. 125 КК, належить до злочинів невеликої тяжкості та з моменту його вчинення минуло більше двох років.

Однак у суддів виникали труднощі при застосуванні закону про звільнення від кримінальної відповідальності (невиконання вимог частин 1 і 2 ст. 49 КК при обчисленні строків давності) і суди

допускали помилки, які, за наявності апеляційної скарги, виправлялися в апеляційному порядку.

Наприклад, Апеляційний суд Черкаської області ухвалою від 28 серпня 2012 р. скасував постанову Соснівського районного суду м. Черкаси від 6 липня 2012 р. про закриття провадження у кримінальній справі за ч. 1 ст. 186 КК у зв'язку із закінченням строків давності, а справу направив прокурору на додаткове розслідування, мотивувавши рішення тим, що злочин щодо потерпілої С. вчинено 11 листопада 2005 р., справу порушено 21 листопада 2005 р. за фактом відкритого викрадення чужого майна, особу або осіб, які вчинили злочин, передбачений ч. 1 ст. 186 КК, у цій справі не встановлено, до кримінальної відповідальності ніхто не притягнутий, обвинувальний висновок не складено, з дня скоєння злочину минуло шість років вісім місяців, а встановлений ч. 2 ст. 49 КК п'ятнадцятирічний термін з дня вчинення злочину не минув, тому районний суд заклав провадження у справі передчасно.

У зв'язку з відсутністю постанови про перекваліфікацію дій невстановлених осіб, які вчинили злочини, суди відмовляли в закритті справ на підставі ст. 49 КК.

Так, постановою Київського районного суду м. Одеси від 12 листопада 2012 р. було відмовлено в задоволенні клопотання про закриття кримінальної справи за ч. 4 ст. 81 КК 1960 р., порушеної за фактом крадіжки 25 серпня 1997 р. майна заводу «Електронмаш», у зв'язку із закінченням строків давності, через те, що, незважаючи на набуття чинності у 2001 р. КК., дії невстановлених осіб не було перекваліфіковано відповідно до статей КК, постанови слідчого про перекваліфікацію дій винесено не було, тому, керуючись ст. 49 КК, статтями 11¹, 282 КПК 1960 р., суд правомірно відмовив у закритті провадження у справі у зв'язку із закінченням строку давності.

Закриваючи справи, в яких не було встановлено особу, що вчинила злочин, у зв'язку із закінченням строків давності, суди не дотримувались вимог, що містяться у ч. 3 ст. 11¹ КПК 1960 р., і керувались не ч. 2 ст. 49 КК, а ч. 1 вказаної статті.

Так, Самбірський міськрайонний суд Львівської області постановою від 7 березня 2013 р. заклав кримінальну справу, порушену 11 жовтня 1996 р. за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК, у зв'язку із закінченням строків давності, пославшись на те, що з дня вчинення злочину, який відповідно до ст. 12 КК належить до тяжкого злочину, минуло більше п'ятнадцяти років, а згідно з п. 4 ч. 1 ст. 49 КК особа звільняєть-

ся від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею особливо тяжкого злочину минуло п'ятнадцять років.

Проте в п. 4 ч. 1 ст. 49 КК йдеться про звільнення від відповідальності особи, яка вчинила злочин. У зазначеній справі таких осіб не встановлено, тому суди за таких умов повинні керуватись вимогами ч. 2 ст. 49 КК та ч. 3 ст. 11¹ КПК 1960 р., якими передбачено можливість закриття кримінальної справи, порушеної за фактом вчинення злочину, лише в тому разі, коли винувату особу не встановлено протягом п'ятнадцяти років з часу вчинення злочину.

Верховний Суд України у порядку виключного провадження ухвалою від 23 лютого 2012 р. скасував постанову Судацького міського суду АР Крим від 8 травня 2009 р. про закриття кримінальної справи за фактом умисного заподіяння А. тілесного ушкодження середньої тяжкості невстановленою особою за ч. 1 ст. 122 КК (злочин вчинено 10 липня 2000 р.), а справу направив на новий судовий розгляд у той же суд, мотивуючи рішення тим, що суд першої інстанції погодився з аргументами прокурора й 8 травня 2009 р. ухвалив рішення про закриття справи за ст. 49 КК, однак, не врахував фактичних обставин справи та положень ч. 3 ст. 11¹ КПК 1960 р. про те, що під час дізнання та досудового слідства не було встановлено особу, яка вчинила злочин, і питання про закриття може вирішуватися тільки після закінчення строку, визначеного ч. 2 ст. 49 КК, тобто, якщо з часу вчинення злочину минуло п'ятнадцять років (за винятком випадку, визначеного ч. 4 ст. 49 КК).

5. Аналіз судової практики застосування норм закону про звільнення від покарання на підставі закінчення строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності (статті 12, 44, 49, ч. 1, 5 ст. 74 КК)

Кримінальна відповідальність полягає в накладенні на особу державою чи суспільством виконання певних заходів примусового характеру або прийняттю особою на себе самостійно обов'язку при порушенні кримінально-правових норм.

Кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду¹.

У тому разі, коли обвинувачений заперечує проти його звільнення від кримінальної від-

повідальності у зв'язку із закінченням строків давності, суд ухвалює вирок, призначає винуватій особі покарання та на підставі ч. 5 ст. 74 КК звільняє від призначеного покарання у зв'язку із закінченням строків давності.

Наприклад, вироком Тернівського міського суду Дніпропетровської області від 11 червня 2012 р. Ц. визнано винуватим у скоєнні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК, та призначено покарання у виді громадських робіт на строк сто двадцять годин. На підставі ч. 5 ст. 74 КК, статей 11¹, 282 КПК 1960 р. засудженого звільнено від призначеного покарання, а кримінальну справу закрито у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Із наведеного прикладу вбачається, що суд, встановивши обставини, які дають підстави звільнити особу від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, з'ясувавши думку учасників судового засідання, зокрема думку підсудного, який заперечував проти такого звільнення, правильно ухвалив рішення про проведення судового розгляду справи в повному обсязі, постановив обвинувальний вирок і, застосувавши ч. 5 ст. 74 КК, звільнив підсудного від покарання.

За наявності угоди про визнання винуватості та обставин, передбачених ст. 49 КК, у підготовчому судовому засіданні суд, виконавши вимоги ст. 474 КПК, затверджує угоду, призначає покарання та на підставі статей 74, 49 КК та статей 284—286, 470, 472—474 КПК звільняє особу від призначеного покарання.

Вироком Шевченківського районного суду м. Києва затверджено угоду про визнання винуватості від 20 грудня 2013 р., укладену між прокурором та обвинуваченим А., визнано останнього винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 358 КК, за якою призначено покарання у виді штрафу в розмірі тридцяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 510 грн, і відповідно до ч. 5 ст. 74 КК звільнено А. від покарання на підставі ст. 49 КК.

Однак суди допускали помилки, звільняючи осіб від призначеного покарання на підставі частин 1, 5 ст. 74 КК, якою передбачено звільнення особи від покарання за вироком суду на підставах, передбачених ст. 49 КК.

Так, Луцький міськрайонний суд Волинської області 25 лютого 2013 р. при ухваленні обвинувального вироку щодо К. за частинами 1, 2 ст. 190, ч. 4 ст. 27, частинами 1, 3 ст. 358 КК

¹ Див.: Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 р. № 9-рп/99 у справі № 1-15/99 за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень ч. 3 ст. 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність).

неправильно обчислив строки давності з огляду на їх переривання, в результаті чого неправильно застосував ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК і безпідставно звільнив К. від призначеного покарання, у зв'язку з чим при перегляді справи судом апеляційної інстанції 17 травня 2013 р. цей вирок суду було скасовано, а справу направлено на новий судовий розгляд.

Суди застосовували одночасно ст. 70 та ст. 74 КК, що є помилковим.

Так, Апеляційний суд м. Києва ухвалою від 15 серпня 2013 р. змінив вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 28 лютого 2013 р. щодо Ж., виключивши з його резолютивної частини рішення про застосування ст. 70 КК при призначенні покарання та додаткове покарання у виді позбавлення права при призначенні покарання за ч. 1 ст. 366 КК та за ч. 2 ст. 212 КК.

Апеляційний суд при цьому зазначив, що районний суд, застосовуючи положення ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК, повинен був вирішити питання про звільнення від покарання за кожною статтею обвинувачення, за якою Ж. був визнаний винним, оскільки згідно зі ст. 12 КК злочини, передбачені ч. 2 ст. 212 КК і ч. 1 ст. 366 КК, належать до злочинів невеликої тяжкості, а строк давності відповідно до ст. 49 КК минув.

У суддів виникали труднощі при застосуванні звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 74 КК) та звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК).

Так, Апеляційний суд АР Крим ухвалою від 10 травня 2012 р. змінив вирок Бахчисарайського районного суду АР Крим від 30 листопада 2011 р., яким Б. засуджено за ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 366 КК та призначено покарання, виключивши із мотивувальної та резолютивної частини вироку помилкове рішення районного суду про звільнення засудженої відповідно до ст. 80 КК від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку; постановив звільнити Б. від покарання на підставі ст. 49 КК у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Однак, змінюючи вирок районного суду, апеляційний суд не послався на ч. 5 ст. 74 КК про звільнення особи від покарання у зв'язку із закінченням строків давності.

Аналіз судової практики застосування норм закону про звільнення від кримінальної відповідальності (покарання) у зв'язку із закінченням строків давності засвідчив, що суди не завжди розрізняють поняття «звільнення від кримінальної відповідальності» та «звільнення від покарання».

Так, Апеляційний суд Львівської області ухвалою від 31 серпня 2012 р. скасував вирок Личківського районного суду м. Львова від 8 травня 2012 р., яким Ш. засуджено за ч. 4 ст. 358 КК та звільнено від кримінальної відповідальності згідно з ч. 2 ст. 49 КК, а справу призначено на новий розгляд у суді першої інстанції. Апеляційний суд мотивував своє рішення тим, що суд першої інстанції не вправі закрити кримінальну справу з nereабілітуючих підстав без згоди особи, яка притягується до кримінальної відповідальності. Суд повинен був звільнити Ш. від покарання, а не від відповідальності.

Так, в іншій справі вироком Галицького районного суду м. Львова від 13 червня 2012 р. засуджено В. за ч. 1 ст. 197¹, ч. 3 ст. 358 КК та призначено остаточне покарання: звільнено В. від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, а кримінальну справу закрито.

Апеляційний суд Львівської області ухвалою від 7 грудня 2012 р. цей вирок змінив, виключивши з його резолютивної частини рішення про звільнення В. від кримінальної відповідальності, і закрити кримінальну справу. На підставі ст. 49 КК ухвалено вважати В. звільненим від призначеного покарання у зв'язку із закінченням строків давності.

Вироки районного суду скасовано з огляду на неправильне застосування положень ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК у таких справах.

Ухвалою Апеляційного суду Івано-Франківської області від 23 січня 2012 р. скасовано вирок Косівського районного суду Івано-Франківської області від 9 листопада 2010 р. щодо Л., оскільки апеляційний суд встановив, що суд першої інстанції, постановляючи вирок, допустив помилку: звільняючи особу від призначеного покарання, суд застосував одночасно статті 75, 76 та ст. 49 КК.

Неоднаково суди застосовували ч. 3 ст. 7¹ КПК 1960 р. та ч. 3 ст. 285 КПК при направленні до суду кримінального провадження (справи) з підстав, зазначених у ст. 49 КК.

Деякі суди здійснювали провадження згідно з ч. 3 ст. 285 КПК, відповідно до якої, якщо підозрю-

ваний чи обвинувачений, щодо якого передбачене звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього, судове провадження проводиться у повному обсязі в загальному порядку з ухваленням вироку і звільненням від покарання на підставі ч. 5 ст. 74 КК.

Інші суди в повному обсязі досліджували матеріали справи і, встановивши підстави, передбачені частинами 1, 2 ст. 11¹ КПК 1960 р., у порядку, визначеному ст. 282 КПК 1960 р., ухвалою закривали справу, незважаючи на те, що підсудний заперечував проти закриття справи з нереабілітуючих підстав.

Наприклад, справу щодо С. протягом двох років неодноразово розглядали суди Запорізької області через неправильне застосування ч. 1 ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК.

Так, Апеляційний суд Запорізької області ухвалою від 18 січня 2012 р. скасував вирок Токмацького районного суду Запорізької області від 28 листопада 2011 р., яким С. засуджено за ч. 1 ст. 364 КК із призначенням покарання і на підставі ст. 49 КК звільнив його від кримінальної відповідальності, а не від покарання, направивши справу на новий судовий розгляд для прийняття рішення про звільнення від покарання.

Апеляційний суд мотивував своє рішення тим, що на момент постановлення вироку районним судом про визнання винним та призначення С. покарання впливали строки давності, зазначені в ст. 49 КК, тому постановлення обвинувального вироку та звільнення від кримінальної відповідальності вироком не можна визнати законним.

Під час нового розгляду справи Токмацький районний суд Запорізької області вироком від 12 лютого 2013 р. визнав С. винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 364 КК, призначив покарання і на підставі п. 2 ч. 1 ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК, ч. 6 ст. 7 КПК 1960 р. звільнив його від покарання у зв'язку із закінченням строків давності.

Ухвалою Апеляційного суду Запорізької області від 20 травня 2013 р. вирок змінено, виключено рішення про призначення покарання у виді арешту, при цьому апеляційний суд послався на те, що ч. 5 ст. 74 КК не вимагає призначення покарання.

Таким чином, суди неоднаково застосовували ч. 5 ст. 74 КК з підстав, передбачених ст. 49 КК, в частині призначення та звільнення від покарання. Деякі суди, застосовуючи ч. 5 ст. 74 КК, визнавали особу винуватою за конкретною статтею

КК, призначали покарання і звільняли від нього. Деякі суди визнавали особу винуватою за конкретною статтею КК і звільняли від покарання, не призначаючи його.

Вважаємо, що районний суд правильно постановив вирок, оскільки відповідно до ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК суд розглядає справу в загальному порядку, за наявності відповідних підстав визнає підсудного винуватим у вчиненні конкретного злочину, призначає покарання, а потім звільняє від покарання у зв'язку із закінченням строків давності, керуючись ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК.

Отже, відповідно до ч. 5 ст. 74 КК, за вироком суду особа може бути звільнена від покарання на підставах, передбачених ст. 49 КК.

Суди неоднаково застосовували ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК при перегляді судових рішень.

Так, вироком Чернігівського районного суду Чернігівської області від 8 грудня 2011 р. засуджено С. за ч. 3 ст. 365 КК із застосуванням ст. 69 КК і призначено покарання у виді позбавлення волі на строк чотири роки. Ухвалою апеляційного суду від 13 лютого 2012 р. вирок суду змінено — дії засудженої перекваліфіковано за ч. 1 ст. 365 КК та на підставі п. 3 ч. 1 ст. 49 КК С. звільнено від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 365 КК. В іншій частині цей вирок залишено без змін.

Як вбачається із наданих для аналізу судової практики копій судових рішень, місцеві суди, постановляючи вирок та звільняючи від кримінального покарання на підставі ст. 49 КК, не завжди зазначали про застосування положень ч. 5 ст. 74 КК.

Зокрема, вироком Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 31 січня 2012 р. Т. визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ст. 356 КК, та призначено покарання у виді штрафу в розмірі 850 грн і звільнено від покарання у зв'язку із закінченням строків давності на підставі ст. 49 КК. В апеляційному порядку зазначений вирок не оскаржувався.

Крім того, при звільненні від кримінального покарання на підставі ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК виникають ситуації, які не врегульовані процесуальним законодавством.

Наприклад, Апеляційний суд Дніпропетровської області ухвалою від 23 квітня 2013 р. змінив вирок Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 16 лютого 2011 р. щодо М. і звільнив її від відбування покарання за частинами 2, 3 ст. 358 КК у зв'язку із закінченням строків давності, закривши у цій частині провадження у справі (на час розгляду в апеляцій-

ній інстанції спливли строки давності — більше п'яти років).

Тобто на час розгляду справи в суді апеляційної інстанції минули строки давності притягнення до кримінальної відповідальності. У такому випадку відповідно до ст. 376 КПК 1960 р. апеляційний суд, встановивши обставини, передбачені статтями 7¹, 11¹ цього Кодексу, скасовує обвинувальний вирок чи постанову і закриває справу.

Таким чином, виникає ситуація, коли закон надає можливість апеляційному суду звільнити особу від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, але особа в апеляційній скарзі ставить питання про звільнення її від кримінального покарання за цією підставою.

Оскільки звільнення від кримінальної відповідальності є більш сприятливим для засудженої особи, ніж звільнення від покарання, тому суд апеляційної інстанції, керуючись принципом верховенства права, мав ухвалити рішення про часткове задоволення вимог особи в цій частині, скасувати вирок щодо частини обвинувачення, за статтями якого спливли строки давності, і ухвалити рішення про звільнення засудженої особи не від кримінального покарання, а від кримінальної відповідальності й закрити справу в цій частині.

Так, у п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» зазначено, що можливість закриття справи судом апеляційної інстанції у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності передбачена ст. 376 КПК 1960 р. (ст. 417 КПК). Установивши обставини, що дають підстави для закриття справи (з урахуванням доводів, наведених в апеляції), суд повинен їх дослідити і в разі згоди особи ухвалити рішення про її звільнення від кримінальної відповідальності.

Касаційний суд може скасувати обвинувальний вирок і закрити справу на підставі статей 7¹, 11¹, 400¹ КПК 1960 р. та статей 283—288, 440 КПК лише у випадках, передбачених КК, і за умови, що обставини справи досліджені всебічно, повно та об'єктивно. У разі встановлення підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності, які не взяв до уваги суд першої чи апеляційної інстанції, касаційний суд скасовує рішення попередніх інстанцій та закриває справу. Суд

касаційної інстанції не вправі скасувати судові рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності та закрити кримінальну справу за обставинами, передбаченими зазначеними статтями КПК, лише через істотне порушення прав обвинуваченого.

Суди, як місцеві, так і апеляційні, помилково застосовували одночасно ст. 75 та ст. 74 КК або ст. 70 та ст. 74 КК. У разі ухвалення обвинувального вироку та настання підстав, передбачених пунктами 1—4 ч. 1 ст. 49 КК, суд має застосовувати положення ч. 5 ст. 74 КК в обов'язковому порядку.

Так, Апеляційний суд Черкаської області, змінюючи вирок Корсунь-Шевченківського районного суду Черкаської області від 16 серпня 2012 р. (яким було засуджено Б. та З. за ч. 2 ст. 127, ч. 2 ст. 365, ч. 1 ст. 366 КК до різних строків покарання із застосуванням ст. 70 КК і на підставі пунктів 2, 4 ч. 1 ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК Б. звільнено від покарання у зв'язку із закінченням строків давності), ухвалою від 30 жовтня 2012 р. перекваліфікував дії засуджених Б. і З. із ч. 2 ст. 365 КК на ч. 1 ст. 365 КК із призначенням покарання, на підставі статей 70, 72 КК остаточно призначив покарання і на підставі пунктів 2, 4 ч. 1 ст. 49 та ч. 5 ст. 74 КК звільнив засуджених Б. і З. від покарання у зв'язку із закінченням строків давності.

6. Перегляд судами апеляційної та касаційної інстанцій судових рішень про звільнення осіб від кримінальної відповідальності (покарання) у зв'язку із закінченням строків давності

Аналіз судової практики свідчить, що у більшості справ, які переглядалися в апеляційному (касаційному) порядку, судові рішення було скасовано та змінено через недотримання судами процесуальних прав сторін кримінального провадження, а також через неправильне обчислення строків давності притягнення особи, яка вчинила правопорушення, до кримінальної відповідальності, зокрема, коли такі строки зупинялися або переривалися.

У деяких справах помилки досудового розслідування та порушення вимог КПК щодо складання прокурором подання про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності встановлювалися при перегляді матеріалів справи в апеляційному порядку.

Так, ухвалою від 20 березня 2013 р. Апеляційний суд м. Києва скасував постанову Деснянського районного суду м. Києва від 13 грудня 2012 р., якою кримінальну справу щодо Б. за обвинуваченням у вчиненні злочину за ст. 128 КК закрито та звільнено його від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Суд таке рішення мотивував тим, що на момент розгляду постанови прокурора про закриття кримінальної справи щодо Б. за ст. 128 КК у матеріалах справи містився обвинувальний висновок про обвинувачення Б. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 122 та ч. 1 ст. 129 КК, затверджений заступником прокурора Деснянського району м. Києва.

В апеляційному порядку було скасовано постанови місцевих судів, за якими рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності ухвалювались без її згоди на таке звільнення та закриття справи за nereабілітуючими підставами.

Апеляційний суд Одеської області, керуючись статтями 362, 365, 366, 367, 374 КПК 1960 р., ст. 49 КК, ухвалою від 22 січня 2013 р. скасував постанову Суворовського районного суду м. Одеси від 23 липня 2012 р. про звільнення Б. від кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 222, ч. 2 ст. 366, ч. 2 ст. 364 КК у зв'язку із закінченням строків давності через те, що районний суд, розглянувши щодо Б. справу, залишив поза увагою заперечення обвинуваченої проти звільнення від кримінальної відповідальності з nereабілітуючих підстав.

В іншій справі Апеляційний суд Одеської області ухвалою від 3 липня 2012 р. скасував постанову судді Малиновського районного суду м. Одеси від 5 квітня 2012 р., якою було звільнено від кримінальної відповідальності Ч. за ч. 1 ст. 222 та ч. 2 ст. 366 КК у зв'язку із закінченням строків давності через порушення вимог ст. 240 КПК 1960 р., оскільки про попередній розгляд справи не були повідомлені потерпілий та його представник, а також через те, що обвинувачувана не визнавала себе винуватою.

Суди не завжди перевіряють, чи ухилялась особа, щодо якої порушується питання про звільнення від кримінальної відповідальності, від слідства або суду.

Скасовуючи постанову Южного міського суду Одеської області від 3 травня 2012 р., якою П. звільнено від кримінальної відповідальності за частинами 1, 2 ст. 190 КК на підставі ст. 49 КК, Апеляційний суд Одеської області в ухвалі від 4 квітня 2013 р. зазначив, що суд першої інстан-

ції не перевіряв доводи потерпілого Л. про те, чи П. ухилявся від слідства і знаходився в розшуку і тому строки давності не спливли й підстави, передбачені ч. 3 ст. 49 КК, не настали. Крім того, потерпілих взагалі не повідомили про розгляд у суді постанови слідчого про звільнення П. від кримінальної відповідальності, що є порушенням ч. 4 ст. 7¹ КПК 1960 р.

Аналіз судової практики свідчить, що суди не завжди детально вивчали матеріали кримінальної справи щодо перевірки обставин, які мають важливе значення для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, зокрема допускали помилки при обчисленні вказаних строків, що було підставою для скасування судових рішень.

Не погоджуючись із висновками, наведеними у постанові Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 29 лютого 2012 р., Апеляційний суд Дніпропетровської області ухвалою від 22 травня 2012 р. скасував постанову про звільнення К. від кримінальної відповідальності і закрив щодо неї кримінальну справу за ч. 1 ст. 367 КК у зв'язку із закінченням строків давності, направив справу на новий судовий розгляд, зазначивши, що суд першої інстанції залишив поза увагою дані на підтвердження вчинення саме триваючого злочину впродовж 2009 р. і першого півріччя 2010 р., неправильно обчислив строки давності; крім того, протиправні дії вчинялися не тільки щодо потерпілої Д.Ю., а й щодо Д.О.

У разі встановлення апеляційним судом обставини, що на час розгляду справи судом першої інстанції спливли строки притягнення до кримінальної відповідальності і суд залишив цей факт поза увагою, апеляційний суд, відповідно до статей 284—288, 392—396, 401, 404—422 КПК скасовує вирок місцевого суду і, керуючись ч. 1 ст. 49 КК, звільняє засудженого (підсудного) від кримінальної відповідальності, закриваючи кримінальне провадження за статтею обвинувачення.

Так, Кіровоградський районний суд м. Кіровограда, постановляючи 11 квітня 2013 р. вирок щодо Б. за ч. 2 ст. 191 КК, залишив поза увагою те, що з часу вчинення злочину (2007 р.) минуло більше п'яти років. Апеляційний суд Кіровоградської області ухвалою від 4 липня 2013 р. задовольнив апеляцію засудженого Б. і, керуючись статтями 362, 366 КПК 1960 р., п. 3 ч. 1 ст. 49 КК, скасував зазначений вище вирок районного суду в частині засудження за ч. 2 ст. 191 КК та звільнив Б. від

кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, закривши провадження у справі в цій частині.

Також суди при звільненні від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності не завжди перевіряли, чи не зупинявся або не переривався вказаний строк згідно з ч. 2 ст. 49 КК.

Так, Апеляційний суд Дніпропетровської області ухвалою від 18 липня 2013 р. скасував постанову Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 13 травня 2013 р., якою Х. звільнено від кримінальної відповідальності за частинами 1 і 2 ст. 185 КК у зв'язку із закінченням строків давності із закриттям кримінальної справи, направив справу на новий судовий розгляд, зазначивши, що дана кримінальна справа була порушена 9 жовтня 2007 р. за фактом крадіжки, потім ця справа була призупинена до встановлення особи, яка скоїла злочин, і тільки 14 січня 2009 р. Х. було пред'явлено обвинувачення. Після цього Х. оголошувався у розшук 16 грудня 2010 р., 17 січня 2011 р., а це суперечить вказаному висновку міськрайонного суду про те, що підсудний не переховувався до 17 жовтня 2012 р., коли він вчергове був оголошений у розшук. За таких обставин висновок місцевого суду про закінчення строку давності 7 квітня 2013 р. є необґрунтованим.

Так, в іншій справі вироком Галицького районного суду Івано-Франківської області від 20 квітня 2011 р. С. засуджено за ч. 2 ст. 357, ч. 1 ст. 365, ч. 2 ст. 366, ч. 1 ст. 367 КК та, застосовуючи ст. 70 цього ж Кодексу, визначено остаточне покарання; Б. засуджено за ч. 1 ст. 365, ч. 1 ст. 367 КК, на підставі ст. 70 КК остаточно визначено йому покарання; Р., Т., М. засуджено за ч. 1 ст. 367 КК та призначено покарання, а на підставі ст. 75 КК засуджених С., Б., Р., Т., М. звільнено від відбування основних покарань з випробуванням з встановленням іспитового строку тривалістю в один рік. На підставі ч. 1 ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК засуджених звільнено від кримінальної відповідальності.

Колегія суддів Апеляційного суду Івано-Франківської області ухвалою від 18 квітня 2012 р. вирок залишила без змін. Однак ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі — ВССУ) від 7 лютого 2013 р. скасовано ухвалу апеляційного суду, а справу направлено на новий судовий розгляд, оскільки суд першої інстанції спочатку призначив засудженим покарання, звільнивши їх від його

відбування на підставі ст. 75 КК, а потім незаконно звільнив від кримінальної відповідальності. Під час нового апеляційного розгляду колегія суддів ухвалою від 8 квітня 2013 р. вирок суду першої інстанції змінила в частині призначених покарань та, застосовавши положення ч. 5 ст. 74 КК, звільнила їх від кримінального покарання за вчинення кожного злочину окремо, а посилання на ст. 75 та ст. 70 КК виключила.

Отже, помилка районного та апеляційного судів полягала в тому, що вони, постановивши обвинувальні вирoki та призначивши покарання, цим же вироком звільнили цих осіб від кримінальної відповідальності, що є неприпустимим.

З огляду на неправильне застосування норм закону було скасовано вирок Косівського районного суду Івано-Франківської області та ухвалу Апеляційного суду Івано-Франківської області за таких обставин.

Так, на підставі ст. 49 КК ухвалою колегії суддів ВССУ від 20 грудня 2012 р. скасовано вирок Косівського районного суду Івано-Франківської області від 18 червня 2009 р. та ухвалу Апеляційного суду Івано-Франківської області від 13 червня 2012 р. щодо П., звільнено його від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 366 КК, а провадження у справі закрито.

Скасовуючи зазначені вище судові рішення, ВССУ мотивував своє рішення тим, що апеляційний суд, закриваючи кримінальну справу щодо П. у зв'язку із закінченням строків давності за ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 366 КК, звільнив його не від кримінальної відповідальності, а від відбування покарання. Однак на момент розгляду справи в суді апеляційної інстанції 13 червня 2012 р. передбачені ст. 49 КК строки давності притягнення П. до кримінальної відповідальності вже минули (злочин вчинено у липні 2008 р.) і відповідно до вимог п. 5 ч. 1 ст. 7¹ КПК 1960 р. на підставі ст. 49 КК особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності із закриттям справи.

Так, в іншій справі ВССУ, встановивши, що на час розгляду справи районним судом закінчились строки давності за злочин, передбачений ч. 1 ст. 366 КК, на підставі п. 5 ч. 1 ст. 7¹ КПК 1960 р., п. 2 ч. 1 ст. 49 КК ухвалою від 10 липня 2012 р. скасував ухвалу Апеляційного суду Запорізької області від 26 грудня 2011 р. та вирок Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 14 вересня 2011 р. щодо М. та звільнив його від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 366 КК, зазначивши, що злочин, передбачений цією статтею відповідно до

ст. 12 КК, є злочином невеликої тяжкості і тому згідно з п. 2 ч. 1 ст. 49 КК засуджений підлягає звільненню у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, оскільки з моменту вчинення ним службового підроблення у травні і листопаді 2006 р., в березні 2007 р. і до дня набрання вироком законної сили (26 грудня 2011 р.) минуло понад чотири з половиною роки.

Помилкова кваліфікація протиправних дій призвела до неправильного визначення моменту закінчення строку давності і, як наслідок, до помилкового рішення суду.

ВССУ ухвалою від 19 січня 2012 р. скасував вирок Шахтарського міськрайонного суду Донецької області від 25 червня 2010 р. та ухвалу Апеляційного суду Донецької області від 29 жовтня 2010 р., дійшовши висновку, що дії К. необхідно кваліфікувати за частинами 1, 3 ст. 101 КК 1960 р., а не частинами 1, 2 ст. 121 КК. ВССУ зазначив, що неправильна кваліфікація протиправних дій районним судом призвела до протиправного вироку, що залишилось поза увагою апеляційного суду, оскільки К. вчинила злочини 24 серпня 1997 р., в період, коли діяв КК 1960 р., і, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 49 КК, з дня вчинення нею злочину і на час постановлення щодо К. вироку минуло більше десяти років, внаслідок чого К. було звільнено від кримінальної відповідальності, провадження у справі закрито.

Верховний Суд України у порядку виключного провадження, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 400⁴ КПК 1960 р.², ухвалою від 2 лютого 2012 р. змінив вирок Ленінського районного суду м. Луганська від 17 червня 2008 р. та ухвалу Апеляційного суду Луганської області від 26 серпня 2008 р. щодо Ж. і звільнив Ж. від покарання за ч. 1 ст. 286 КК на підставі ч. 5 ст. 74, п. 2 ч. 1 ст. 49 КК у зв'язку із закінченням строків давності (за злочин, скоєний 6 березня 2005 р.) через те, що і районний, і апеляційні суди залишили поза увагою закінчення строків давності на час постановлення вироку судом першої інстанції.

Постановою Верховного Суду України від 14 листопада 2013 р. скасовано ухвалу ВССУ від 16 липня 2013 р. через те, що, змінюючи судові рішення попередніх інстанцій щодо А. в частині засудження її за іншими злочинами, касаційний суд погодився з кваліфікацією дій засудженої за ч. 3 ст. 358 КК в редакції Закону від 7 квітня 2011 р. № 3207-VI. Ці ж судові рішення в частині

засудження А. за ч. 4 ст. 358 КК суд касаційної інстанції скасував і звільнив її від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК у зв'язку із закінченням строків давності, фактично залишивши незмінною кримінально-правову оцінку її дій.

Верховний Суд України, встановивши, що на час вчинення злочину у лютому 2008 р. частини 2 і 3 ст. 358 КК були чинними в редакції Закону від 5 квітня 2001 р. № 2341-III, відповідно до яких була порушена кримінальна справа і за цим обвинуваченням направлена до суду з обвинувальним висновком, і касаційний суд, задовольнивши подання прокурора, помилково перекваліфікував дії А. за частинами 3 і 4 ст. 358 КК в редакції Закону від 7 квітня 2011 р. № 3207-VI (хоча цей Закон не скасовує злочинності діянь, за які вона засуджена, не пом'якшує кримінальної відповідальності і жодним чином не поліпшує її становища), неправильно застосував закон і, як наслідок, неправильно визначив момент закінчення строку давності, протиправно заклав справу за ч. 4 ст. 358 КК на підставі ст. 49 КК у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

На підставі проведеного аналізу судової практики можна дійти висновку про те, що суди в основному правильно застосовують норми закону про кримінальну відповідальність (покарання) у зв'язку із закінченням строків давності.

Ухвалюючи судові рішення, суди керуються не тільки положеннями законів, а й постановами Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання»³ і від 23 грудня 2005 р. № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності», інформаційними листами, аналізами та узагальненнями правозастосовної практики.

Однак вивчення судових рішень дає підстави вважати, що суди при розгляді питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності допускають помилки, які однотипні до тих, які допускали суди до набрання чинності КПК. Зокрема, під час досудового розслідування, відповідно до вимог статей 91, 286, 287 КПК, поверхово з'ясовуються обставини кримінального правопорушення, що призводить до його помил-

² В редакції Закону від 21 червня 2001 р. № 2533-III із змінами, внесеними згідно з Законом від 11 лютого 2010 р. № 1876-VI.

³ Із змінами, внесеними згідно з постановами Пленуму Верховного Суду України № 18 від 10 грудня 2004 р., № 8 від 12 червня 2009 р. та № 11 від 6 листопада 2009 р.

кової правової кваліфікації, не з'ясовується думка потерпілих про можливість звільнення підозрюваного (обвинуваченого) від кримінальної відповідальності, у кримінальних провадженнях немає об'єктивних даних, які б свідчили про те, що потерпілі ознайомлені з клопотаннями про звільнення підозрюваного (обвинуваченого) від кримінальної відповідальності.

У чинному КПК не міститься аналогічна за змістом ст. 11¹ КПК 1960 р. стаття, однак, судді продовжують її застосовувати, незважаючи на те, що відповідно до вимог п. 10 розд. XI «Перехідні положення» КПК кримінальні справи, які на день набрання чинності цим Кодексом не направлені до суду з обвинувальним висновком, постановою про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, надсилаються до суду та розглядаються судами першої, апеляційної, касаційної інстанцій і Верховним Судом України згідно з положеннями цього Кодексу.

Суди застосовували положення КПК 1960 р., в поодиноких випадках — норми чинного КПК, та закривали провадження у справах і звільняли осіб від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності **постановами**, хоча, відповідно до ст. 369 КПК, судові рішення щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності та закриття провадження у справі у зв'язку із закінченням строків давності має оформлюватись **ухвалою**.

Суди допускали такі помилки:

- застосовували одночасно положення статей 70, 75 КК та ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК;

- ухвалюючи вирок, застосовуючи положення ч. 5 ст. 74 КК, суди не завжди вказували у мотивувальній частині вироку, чому саме застосовують норми цієї статті; обґрунтовуючи звільнення особи від покарання, суди керувалися тільки ст. 49 КК, що є неприпустимим;

- ухвалюючи рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності або покарання, суди посилалися на статті 12, 44, 49, ч. 5 ст. 74 КК без посилання на статті чинного КПК або посилалися на статті КПК 1960 р.;

- ухвалюючи вирок, суди не завжди детально перевіряли строки давності притягнення осіб до кримінальної відповідальності.

В ухвалах (постановах) про закриття провадження (справи) не розкривалася суть обвинувачення, не вказувалися підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності тощо. Мотивувальні частини таких рішень інколи складали два-три речення.

Зазначені помилки, як і безпідставне звільнення особи від кримінальної відповідальності чи кримінального покарання, тягне за собою безкарність, спонукає певних осіб до вчинення інших злочинів і залишає незахищеними права та інтереси потерпілих.

Ураховуючи викладене, судам слід детально вивчати матеріали кримінальних проваджень (справ) та не допускати в майбутньому порушень матеріального і процесуального законів. Зокрема, судам слід звертати увагу на таке:

- у разі розгляду у підготовчому судовому засіданні клопотання прокурора, слідчого (за згодою прокурора) про звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК у зв'язку із закінченням строків давності необхідно керуватись статтями 12, 44, 49 КК та статтями 283—288, 314, 315, 368—372 КПК;

- у разі настання обставин, передбачених частинами 1—4 ст. 49 КК, під час розгляду судом справи з обвинувальним актом та наявності згоди обвинуваченого (підсудного) на закриття справи за такими обставинами необхідно керуватись статтями 12, 44, 49 КК та статтями 283—288, 337, 345—380 КПК;

- якщо передбачені частинами 1—4 ст. 49 КК обставини настають під час перегляду справи апеляційним (касаційним) судом та є згода обвинуваченого (підсудного) на закриття справи за такими обставинами, необхідно керуватись статтями 12, 44, 49 КК та статтями 283—288, 337, 342—380, 392—396, 401, 404—422, 430, 433—442, 532—534 КПК;

- якщо підсудний заперечує проти звільнення його від кримінальної відповідальності та закриття справи у зв'язку із закінченням строків давності, то суд, розглянувши справу в повному обсязі в загальному порядку, ухвалює обвинувальний вирок (у разі доведення винуватості), призначає покарання та звільняє від покарання на підставі статей 12, 49, ч. 5 ст. 74 КК і відповідних статей КПК.